

Příspěvek k poznání potravy a intenzity krmení mlád'at budníčka menšího (*Phylloscopus collybita*)

*A contribution to the knowledge on the nestling food and the feeding frequency in the Chiffchaff (*Phylloscopus collybita*)*

Ladislav JASSO

Proseč 25, 513 01 Semily; e-mail: jasso.l@seznam.cz

ÚVOD

Budníček menší (*Phylloscopus collybita*) patří mezi naše nejhojnější a nejnámější pěvce. Jeho rozsáhlý hnízdní areál zasahuje od západní Evropy včetně britských ostrovů, přes střední a východní Evropu až na východní Sibiř a sever Mongolska. Na tomto rozlehлém území vytváří šest poddruhů, přičemž v České republice hnízdí budníček menší západoevropský (*P. c. collybita*). Budníček menší hnízdí ve všech typech lesů a dalších porostů dřevin, s oblibou na pasekách, okrajích lesů, v parcích i zahradách (ŠŤASTNÝ & HUDEC 2011). Podle výsledků z východních Čech je hnízdění zahajováno v období 9. 4. – 27. 7. (WEIDINGER 2008). Stavbu hnízda, inkubaci a hnízdní péči obstarává téměř výhradně jen samice. Krmení mlád'at na hnízdě trvá 13–16 dní a potravou přinášenou mlád'atům tvoří zejména hmyz (např. komáři, motýli, mšice) a pavouci, a sice jejich vajíčka, larvy/nymfy i dospělci (ŠŤASTNÝ & HUDEC 2011). Potrava z našeho území ovšem není přesněji známa (ŠŤASTNÝ & HUDEC 2011).

Cílem tohoto článku je popis frekvence krmení a složení potravy přinášené mlád'atům u budníčka menšího.

METODIKA

Dne 22. 6. 2013 jsem pozoroval nedaleko svého bydliště na Proseči u Semil (koordináty: 50°38' N 15°17' E, kvadrát 5357, nadmořská výška 420 m) samičku budníčka menšího, která nosila v zobáku v intervalu 4–5 minut peří do listnatého náletu na okraji lesa. Bylo zřejmé, že dokončuje stavbu hnízda. Vzhledem k velmi chladnému a deštivému počasí na jaře mohlo jít o náhradní nebo opožděné hnízdění. Nechtěl jsem rušit průběh inkubace, a proto jsem se na místo vrátil až 14. 7. Hnízdo jsem našel umístěné na nízkém smrčku ukryté ve vysoké trávě a kopřivách a v něm čtyři mlád'ata ve věku 5–7 dnů. Ve dnech 21.–24. 7. jsem pak sledoval ze vzdálenosti cca 20 m intenzitu krmení a chování samičky při sběru potravy. Dne 22. 7. v době 7–11 hod. jsem monokulárem značky MEOPTA H 75 × 20–60 pozoroval chování mlád'at na hnízdě a složení přinášené potravy (přímým pozorováním determinováno 25 ks potravy). Cenné údaje o složení potravy jsem získal od pozvaných fotografů Zdeňka Součka (19. 7. – 2 hodiny fotografování) a Richarda Stehlíka (20. 7. – 4 hodiny). Celkem bylo pořízeno 58 fotografií s potravou v zobáku, které byly částečně konzultovány s odborníky L. Maršíkem a R. Mackem. Podle těchto fotografií byli určeni zejména pavouci a motýli.

Obr. 1: Samička budníčka menšího (*Phylloscopus collybita*) krmící mláďata kobyčkou zelenou (*Tettigonia viridissima*). Proseč (okres Semily), 19. 7. 2013. Foto: Z. Souček.

Fig. 1: Female Chiffchaff (*Phylloscopus collybita*) feeding nestlings with a Green Bush-Cricket (*Tettigonia viridissima*) nymph. Proseč (Semily District), 19. 7. 2013. Photo by Z. Souček.

Obr. 2: Samička budníčka menšího se zavíječem kopřivovým (*Pleuroptya ruralis*). Proseč, 20. 7. 2013. Foto: R. Stehlík.

Fig. 2: Female Chiffchaff with a Mother of Pearl (*Pleuroptya ruralis*). Proseč, 20. 7. 2013. Photo by R. Stehlík.

VÝSLEDKY A DISKUSE

K postavení hnízda si samička budnička menšího vybrala nízký smrček (*Picea abies*) uvnitř náletu topolu osiky (*Populus tremula*) při rozhraní smíšeného lesa (bříza, *Betula* sp., smrk) a čerstvé paseky. Hnízdo bylo postavené u kmene smrčku 24 cm nad zemí. Kolem hnízda rostla vysoká tráva a kopřivy (*Urtica* sp.), takže bylo viditelné až z bezprostřední blízkosti. Pro účely sledování a fotografování jsem tedy vegetaci mírně poupravil, aby bylo hnízdo lépe viditelné. Hnízdo bylo složeno ze tří vrstev materiálu. Vnější vrstvu tvořila dlouhá suchá tráva promísená s loňským listím, střední tenkou vrstvu jemná kratší tráva a vnitřní vrstvu peří. Rozměry hnízda: šířka 10 cm, výška 10 cm, průměr vletového otvoru 4 cm a vnitřní průměr hnízda 6,5 cm. Umístění i rozměry hnízda odpovídaly typickým hodnotám zjištěným v ČR (WEIDINGER 2008, ŠŤASTNÝ & HUDEC 2011).

Sběru potravy a krmení mláďat se věnovala pouze samička. Sameček po celou dobu hnízdění intenzivně zpíval ve vzdálenosti 50–60 m od hnízda a jenom málokdy přiletěl blíž. Samice sbírala potravu v okolí hnízda v náletu 2–20 m od hnízda, častěji zaletovala do blízkého lesa (20–50 m), na paseku do porostů netýkavky (*Impatiens* sp.) a šťovíku (*Rumex* sp.) (20–30 m), nebo do kopřiv 50–60 m od hnízda. Pouze dvakrát odletěla do vzdáleného smrkového lesa asi 100 m od hnízda. Obvyklou vzdálenost, kterou nalétala samička při jedné cestě za potravou, jsem odhadl na 100 m. Kromě běžného způsobu hledání potravy jsem ji jednou pozoroval při vertikálním třepotavém letu, při kterém si prohlížela spodní stranu listů kopřivy od země až po vrchol rostliny.

Obr. 3: Samička budnička menšího s pavoukem snovačkou oválnou (*Enoplognatha ovata*). Proseč, 20. 7. 2013. Foto: R. Stehlík.

Fig. 3: Female Chiffchaff with a *Enoplognatha ovata* spider. Proseč, 20. 7. 2013. Photo by R. Stehlík.

I v případě těchto pozorování se ovšem jedná o chování nevymykající se z publikované variability (ŠTASTNÝ & HUDEC 2011).

Přímé pozorování krmení v kombinaci s pořízenými fotografiemi umožnilo částečně určit i složení potravy mláďat budnička menšího (tab. 1). Nejčastěji byla mláďata krmena nymfami kobylky zelené (*Tettigonia viridissima*), což je překvapivé zjištění v porovnání s údaji ve Fauně ČR (ŠTASTNÝ & HUDEC 2011), která tento druh ani širší skupinu rovnokřídlých neuvádí. Často pozorované byly také housenky motýlů, které nejčastěji patřily patrně zavíječi kopřivovému (*Pleuroptya ruralis*). Z pavouků byla určena čelistnatka (*Tetragnatha* sp.) a snovačka oválná (*Enoplognatha ovata*). Minoritní složku potravy tvořili dospělci motýlů, z nichž konkrétně byla určena píďalka obecná (*Epirrhoe alternata*) a zavíječ kopřivový. Uvedený přehled (tab. 1) ukazuje, že v některých dnech dominoval určitý druh potravy – např. zatímco 19. 7. a 22. 7. převažovala kobylka zelená, tak 20. 7. to byly housenky pravděpodobně zavíječe kopřivového.

Samička s potravou zalétala nenápadně do náletu osik, potom přelétla nad hnízdo, a pokud bylo v okolí vše v pořádku, slétla k vletovému otvoru. Před tím se krátce ozvala, což bylo pro mláďata signálem k otevření zobáků. Někdy ale přilet proběhl zcela v tichosti. U hnízda se samička krmením zdržela 5–10 s, někdy i kratší dobu. Velkou potravu, jakou byly nymfy kobylky zelené, nemohla mláďata vlastními silami spolknout, a proto jim ji 2–3× zatlačila zobákem do krku. Postavení mláďat v hnízdě bylo obvykle takové, že dvě mláďata byla vpředu a další dvě vzadu. Samička až na výjimky krmila mláďe umístěné vlevo vpředu, naopak trus odebírala mláďeti umístěnému vpravo vzadu. Během čtyř hodin pozorování dne 22. 7. odnesla trus celkem osmkrát, tzn. každé mláďe za tuto dobu vytvořilo dva trusové váčky. Trus pak byl odhazován asi 15 m od hnízda nad pasekou. Mláďata se po dostatečném nakrmení posouvala vrtěním vpředu doprava a vzadu doleva. Jedno „kolo“ tímto způsobem absolvovala za 15–20 minut. Neintenzivněji krmila samička mláďata ráno, v dopoledních hodinách a v podvečer. Během 10 hodin sledování bylo zaznamenáno 125 přiletů ke hnízdu s potravou (tab. 2). Za celý den to tedy mohlo být odhadem 150krát. Pokud uvážíme, že při hledání jednoho kusu potravy samička nalétala v průměru 100 m, pak to za celý den mohlo být až 15 km.

Mláďata opustila hnízdo 24. 7. mezi 16. a 18. hodinou. Zbytek dne se zdržovala ještě v blízkosti hnízda a byla krmena přibližně v pětiminutových intervalech. Následující den samička hledala potravu i v okolí hnízda, ale mláďata se už zdržovala v lese. Sameček po celou dobu hnízdění intenzivně zpíval až do 28. 7. O den později 29. 7. se ještě několikrát krátce ozval a v následujících dnech už jsem jeho zpěv neslyšel a budničky už jsem na hnízdišti nespatriil. Tento článek poskytuje údaje, které doplňují převážně ze zahraničí převzatá data ve Fauně ČR (ŠTASTNÝ & HUDEC 2011). Zároveň je použit originální způsob určování potravy z fotografií.

SOUHRN

Článek popisuje složení potravy a frekvenci krmení mláďat v jednom hnízdě budnička menšího (*Phylloscopus collybita*) několik dní před vyvedením. Hnízdo se nacházelo poblíž obce Proseč (okres Semily). V potravě mláďat byl přímým pozorováním (25 ks potravy) a determinací z pořízených fotografií (58 ks) zjištěn různý hmyz a pavouci.

Největší podíl připadl na nymfy kobylky zelené (*Tettigonia viridissima*) a housenky pravděpodobně zavíječe kopřivového (*Pleuroptya ruralis*). Během 10 hodin pozorování krmení mláďat bylo zjištěno 125 přiletů na hnízdo s potravou. Článek prezentovanými daty doplňuje údaje ve Fauně ČR (ŠŤASTNÝ & HUDEC 2011). Ke sběru dat byl navíc použit originální způsob určování potravy z fotografií.

SUMMARY

The present paper describes the nestling food composition and the feeding frequency as recorded at a nest of Chiffchaff (Phylloscopus collybita) few days before fledging. The nest was located near the village of Proseč (Semily District, coordinates 50°38' N 15°17' E, Grid no. 5357, altitude 420 m a.s.l.; a young aspen natural growth neighbouring with an older mixed spruce-birch forest and a clear-cut). Among the 25 directly observed and the 58 photographed food items, various insects and spiders were found, dominated by Green Bush-Cricket (Tettigonia viridissima) nymphs and Mother of Pearl (Pleuroptya ruralis) caterpillars. During 10 hours of observation, 125 feeding visits were recorded. The paper provides additional data to those presented in the compendium "Fauna ČR" (ŠŤASTNÝ & HUDEC 2011). The original method of photographing the adult with food items represents a rather novel approach to obtain such data.

PODĚKOVÁNÍ

Za pomoc s určením potravy mláďat budníčka menšího z fotografií děkuji Zdeňku Součkovi z Poděbrad a Richardu Stehlíkovi ze Semil. Za determinaci motýlů děkuji Ladislavu Maršíkovi z Nového Města nad Metují a za určení pavouků Rudolfu Mac-kovi z Náchoda.

LITERATURA

ŠŤASTNÝ K. & HUDEC K. (eds) 2011: *Fauna ČR, Práci 3/1*. Academia, Praha.

WEIDINGER K. 2008: Umístění hnízda, datum snůšky a velikost snůšky některých druhů pěvců ve východních Čechách. *Panurus* 8: 15–25.

Tab. 1: Složení potravy budníčka menšího přinášené mláďatům na hnízdo v Proseči u Semil v roce 2013. * potrava určována z fotografií, ** přímé pozorování.

Tab. 1: Nestling food composition on a Chiffchaff nest in Proseč (Semily District) in 2013. * food items determined from photographs, ** direct observations.

Druh potravy / Food item type	Datum / Date			Celkem / Total	Dominance (%)
	19. 7.*	20. 7.*	22. 7.**		
Kobylka zelená / Great Green Bush-Cricket	11	2	17	30	36,0
Housenka / Caterpillar	2	24	0	26	31,0
Drobný neurčený hmyz / Unidentified small insects	6	1	7	14	16,9
Pavouk / Spider	5	3	0	8	9,6
Motýl / Butterfly	0	3	0	3	3,6
Pestřenka / Hoverfly	1	0	0	1	1,2
Ploštice / Bug	0	0	1	1	1,2
Celkem / Total	25	33	25	83	100,0

Tab. 2: Frekvence krmení mláďat (počet přiletů s potravou na hnízdo) budníčka menšího během dne (22.–24. 7. 2013). „-“ nesledováno.

Tab. 2: *Feeding frequency (number of feeding visits) during the day (22.–24. 7. 2013) in the Chiffchaff. “-“ observations not performed.*

Hodiny během dne / Hours during the day	Datum / Date		
	22. 7.	23. 7.	24. 7.
7	25	-	-
8	17	-	-
9	17	-	-
10	16	-	-
11	-	-	-
12	-	-	7
13	-	-	11
14	-	9	-
15	-	6	-
16	-	1	-
17	-	-	-
18	-	-	-
19	-	16	-
20	-	-	-